

"VÆRDIER", VIDENSKAB, POLITIK OG ETIK

Den efterfølgende diskussion angår nogle fundamentale spørgsmål i relation til den politiske videnskab: Hvad ligger der i den videnskabelige værdirelativisme? Er "værdier" subjektive? Hvad er politik? Har den politiske videnskab en berettigelse? At jeg tager så generelle spørgsmål op, har flere historiske begrundelser, der har virket i samme retning. Oprindeligt var jeg blevet udfordret af Erik Nordahl Svendsens artikel i *Politica* nr. 3, 1968: "Hvor stort er det politiske system?" til at give den eastonske definition af politik, som Nordahl anfægter, en mere udførlig fortolkning, der kunne vise, hvilke mange muligheder der efter min mening - ret forstået - ligger i den. I mellemtiden blev jeg imidlertid indblandet i den kritiske debat, der en kort overgang blussede op på Institut for Statskundskab og fik i forbindelse med nogle usædvanligt frugtbare diskussioner i en kritisk gruppe lejlighed til at udtrykke nogle synspunkter angående en efter min mening overordentlig farlig tendens til inkonsekvens mellem teori og praksis i statskundskabsstudiet, hvis indhold dog var mindre tilfældigt end debattens opblussen. Dette affødte en række spørgsmål især om den videnskabelige værdirelativisme, som nok er værd at følge videre, og hvor jeg nødig vil stå som den svar skyldige. Endelig er der til dette nummer af *Politica* indkommet en artikel af Karen Helveg Petersen, der ikke blot forholder sig afvisende og tildels kritisk argumenterende over for mere eller mindre tilfældige forhold ved studiet af politik ved Institut for Statskundskab, men også generelt søger at benægte den politiske videnskabs eksistensberettigelse. Det sidste mener jeg, der er grund til at tage alvorligt, og da problemet er overordnet de øvrige problemer, jeg tager op, er det blevet artiklens hovedformål at sige noget om, hvilken berettigelse den politiske videnskab har. Forhåbentlig vil det efterfølgende til trods for den overfladiskhed, der følger af, at så mange komplicerede spørgsmål berøres så sammentrængt, føre debatten om studiet af politik videre i mere frugtbare spor:

Argumentationen i det følgende kan generelt siges at hvile på en hverken-eller-holdning til studiet af politik: Jeg mener hverken, at man som studerende af politiske forhold skal "uddannes", "indoktrineres" eller på anden måde af institutioner eller metoder tvinges til direkte eller indirekte at støtte samfundstilstande eller moralske opfattelser, som man ikke sympatiserer med, men at man tværtimod skal studere og uddanne sig på en sådan måde, at man netop selvstændigt og indsigtfuldt får basis for det modsatte; eller at det er meningsløst at studere politik, og at det må implicere en ophævelse af ens samfundsmæssige samvittighed, eller at den politiske videnskab nødvendigvis må være et fiktivt uhyre, en "podningsbastard" ("kimare, som absolut vil være"). Tværtimod mener jeg, som det vil blive klart i artiklens slutning, at den politiske videnskab også må studere poli-

tiske sammenhænge empirisk og kausalteoretisk, og at de, der benægter dette (og sådan opfatter jeg Karen Helveg Petersens standpunkt), dermed graver bunden væk under deres egen kritik af og beskæftigelse med samfundsmæssige forhold. Jeg er imidlertid enig med Karen Helveg Petersen i, at man ikke på forhånd og uden kritisk prøvelse kan tage den politiske videnskabs berettigelse for givet. Man må gå imod den tendens hertil, som ligger deri, at politologien er blevet professionaliseret og institutionaliseret og derfor møder enhver som noget allerede etableret. Bliver konsekvensen, at den politiske videnskab blot må være kejserens nye klæder måske endda i dobbelt forstand (pseudoviden - og de herskendes ideologi!), så må man simpelthen gå imod studiet. Men for de, der ikke mener dette eller tager denne konsekvens, må opgaven stå tilbage at gøre rede for, hvad berettigelsen og målet med studiet af politik da er.

For ikke at blive misforstået vil jeg gerne tilføje, at det følgende ikke angår den måde, hvorpå man studerer politik ved Institut for Statskundskab, men principielle problemstillinger. Jeg har tidligere hørt om statskundskabsstudiet, at "det hele er kejserens nye klæder", og at det blot er "en udvidet seminarieuddannelse". I forhold hertil har Karen Helveg Petersens udtalelser om, at studiet erkendelsesmæssigt kun ville være en gevinst for realklassebørn, sat rekord i lavmål. Det drejer sig ikke om at sætte sådanne rekorder. At jeg i denne artikel vender mig imod Karen Helveg Petersens synspunkter til trods for, at jeg selv mener, at der er mange forhold i studiet af politik, som det udformes i praksis, der kan og bør kritiseres, skyldes dels, at hun ved sin fornægtelse af den politiske videnskabs berettigelse overhovedet også fornægter den kritiske position, der analyserer ud fra forestillingen om en bedre politisk videnskab, dels uvilje imod at hendes udtalelser skulle få lov til at stå alene, uden det bliver sagt, at hun jo - for at bruge en af hendes egne vendinger - anvender sit grundbegreb kritik vilkårligt i forhold til det selv, hvilket man ikke kan, når man vil ud over vilkårlighed. At hun ikke skelner mellem væsentlig og uvæsentlig kritik (for slet ikke at tale om udøvelse af selvkritik) er efter min mening fatalt. Dette kunne let komme til at blokere for den kritiske og selv-kritiske virksomhed, som i hvert fald efter min mening er en simpel nødvendighed for at få de rette proportioner og den ønskelige fremgang i studiet af politik. Sagen er jo, for at svare i Karen Helveg Petersens egen metafor, at væk fra "den fladen grund, man ikke kan gå i dybden på", kommer man bedst ved at lære at svømme og ikke ved blot at plumpe ud på det dybe vand.

I. Den videnskabelige værdirelativisme

Afgørende spørgsmåls besvarelse knytter sig både for kritikere og forsvare af den politiske videnskabs berettigelse og udformning til den såkaldte videnskabelige værdirelativisme. På grund af dennes centrale placering vil jeg - med fare for at blive opfattet som monoman - forsøge at gøre rede for, hvad der efter min opfattelse ligger og ikke ligger i denne. På den ene side mener jeg, man bør tage afstand fra, hvad jeg vil kalde den positivistiske udformning, på den anden side mener jeg, at den ikke behøver at føre til en vilkårlig anvendelse af værdibegrebet, således som Karen Helveg Petersen postulerer, men at den kan opretholdes inden for sine begrænsninger ¹⁾.

1. Den videnskabelige værdirelativismes udformning

Hvis det er rigtigt, at man ikke kan slutte fra "er" til "bør", og hvis videnskabsmanden på grund af den videnskabelige metode kun kan beskæftige sig med det, som "er", betyder det, at "videnskabsmanden ikke qua videnskabsmand kan udtale sig om, hvordan forholdene bør være". Dette kan vist siges at være den almindelige eller konventionelle måde at fremstille den videnskabelige værdirelativisme på. Til denne føjer man dog undertiden den modifikation eller indrømmelse, at det ikke i praksis er muligt at skille "er"-udsagn fra "bør"-udsagn eller vurdering fra beskrivelse. Hvis vi følger tanken helt stringent, hvad bliver da konklusionen ved denne nye tilføjelse med hensyn til videnskabsmandens mulighed for at udtale sig qua videnskabsmand? Jo, konklusionen bliver, at videnskabsmanden qua videnskabsmand overhovedet ikke kan udtale sig. I så fald ville han, i og med at han overhovedet siger noget, komme til at sige noget om, hvordan forholdene bør være, og altså angående den vurderende del af sine udsagn tale med falsk, pseudovidenskabelig autoritet.

Dette er naturligvis paradoksalt, og det har undret mig, at man ikke har haft et skarpere blik for den indre modsigelse, der på denne måde er i, hvad jeg har kaldt den konventionelle udformning af den videnskabelige værdirelativisme og dens modifikation. Udformningen er efter min mening misvisende. Den opretholder forestillingen om, at videnskabsmanden, når han udtaler sig, kun udtaler sig om, hvordan forholdene er, og bidrager altså dermed til forestillingen om den "rene, objektive videnskab". Samtidig fører den til en mistænkliggørelse af videnskabsmandens beskæftigelse med vurderinger og de værdimæssige implikationer af hans udsagn. Også det ligger jo nær positivismen.

Den "praktiske" konklusion af den videnskabelige værdirelativisme, som jeg vil forsvare, er naturligvis ikke, at videnskabsmanden skal lade være med at udtale sig (selvom han måske undertiden skulle være mere tilbageholdende med at udnytte den store videnskabelige autoritet, som forventningerne (videnskabe-

---

1) Nemlig for så vidt den brechtske opfattelse af videnskabelig metode kan opretholdes.

lighedsideologien?) i vort samfund udstyrer ham med), men at videnskabsmanden, når han udtaler sig, skal gøre det så klart for sig selv og andre som muligt, hvad der er grundlaget for og sigtet (specielt værdisigtet) med hans arbejde. Formuleret på denne måde bliver konklusionen af den videnskabelige værdirelativisme et positivt krav om beskæftigelsen med den værdiorienterede side af arbejdet og ikke, som i den konventionelle formulering, et indirekte forbud herimod. Man kan sige, at hvis det ikke lykkes eller ikke lykkes ret godt for videnskabsmanden at gøre rede for denne del af sit arbejde, har han ikke overholdt sine forpligtelser over for den videnskabelige metode, i og med han ikke har gjort sig dens begrænsninger med hensyn til vurderinger klart.

Det er over for et sådant krav om beskæftigelse med værdigrundlaget for og værdisigtet med det forskningsmæssige arbejde blevet hævdet, at videnskabsmanden ikke kan gøre fuldstændigt rede for dette, og at man ikke skal tilstræbe "Oxfordmøder" med tilståelser og private bekendelser. Jeg er ganske enig heri. Men forholder det sig ikke netop sådan, at hvis værdigrundlaget og værdisigtet for et forskningsmæssigt arbejde er en privat og pinagtig affære, så vidner det om, hvilken fremmedhed for denne problemstilling videnskabsmanden - ganske positivistisk (jfr. positivismens værdiopfattelse) - befinder sig i? Dette vil jeg tillade mig at opfatte som videnskabsmandens fremmedhed over for sit arbejde og en form for uansvarlighed. Midlet herimod er efter min mening konfrontation af vurderinger, af det videnskabelige arbejdes værdiladethed og formål. Det er anerkendelsen af, at denne beskæftigelse i det hele taget hører med til en videnskabelig beskæftigelse og videnskabsmandens ansvar, der er væsentlig.

2. Den videnskabelige værdirelativismes gyldighedsområde

Som i bogstavelig forstand understreget ovenfor hviler argumentationen for den videnskabelige værdirelativisme på den forudsætning, at man ikke kan slutte fra "er" til "bør". Det er jo imidlertid, som det i hvert fald vil være tidligere læsere af *Politica* bekendt, diskutabelt, om denne forudsætning holder, og dermed om den videnskabelige værdirelativisme overhovedet er gyldig, selv hvis den gives ovenstående udformning. Det følgende er et forsøg på at fastlægge grænserne for dens gyldighed og er dermed en hævde af, at den er gyldig, men kun inden for visse grænser. Jeg vil mene, at accepterer man ikke disse begrænsninger for den videnskabelige værdirelativisme, lader den sig overhovedet ikke opretholde.

Man kan hævde, at hvis det er umuligt at skelne er-udsagn fra bør-udsagn på en klar måde, således at det kommer til at svare til det, der er sagens kerne, skellet mellem beskrivelse og vurdering, så er det også meningsløst at hævde, at man ikke kan slutte fra "er" til "bør". Man kan jo i så fald slet ikke fastlægge, hvad det er, man ikke kan. Jeg vil mene, at Hans Fink i sin artikel i *Politica* nr. 1, 1968, ganske udmærket har påvist, at en sådan sondring

mellem er- og bør-udsagn ikke i al almindelighed lader sig opstille, hvilket i øvrigt svarer ganske til, hvad vi alle kan konstatere, at man i daglig tale og praktisk politik ikke gennemfører en sådan skelnen. Men at man ikke i al almindelighed kan fastlægge et sådant skel, betyder ikke, at det er umuligt at udforme en sprogbrug (eller finde en udformet sprogbrug), hvor et sådant skel opretholdes eller i det mindste tilstræbes opretholdt. Finks argumentation, der hviler på en analyse af dagligsproget, har ikke uden videre gyldighed for det videnskabelige sprog (eller alle videnskabelige sprog), der jo netop ikke er dagligsprog¹⁾. Om man da kan kalde den måde, man opretholder sondringen mellem vurderende og beskrivende udsagn på, for en logisk adskillelse og dermed hævde, at en slutning fra "er" til "bør" strider mod logikken, bliver, hvis sprogformaliseringen i øvrigt anerkendes kun til en diskussion om, hvorvidt ordet logik nødvendigvis skal angå noget universelt eller kan være relativiseret til en speciel sprogbrug, hvilket er en forholdsvis uinteressant diskussion.

Forstået således vil jeg mene, at den videnskabelige værdirelativisme kan siges at have gyldighed inden for en sprogbrug, hvor beskrivende og vurderende udsagn er veldefinerede, men kun så langt denne sprogbrug rækker. I forhold til Arnold Brecht betyder dette, at den videnskabelige værdirelativisme er gyldig inden for videnskabens område, fordi det videnskabelige sprog, således som han forstår det, netop opretholder den formaliserede sontring. Den er en konsekvens af Arnold Brechts videnskabsbegreb, som igen er en konsekvens af den af ham beskrevne videnskabelige metode; og den sætter ikke noget dybere skel i virkeligheden end den videnskabelige metode sætter²⁾.

Den væsentlige konklusion af ovenstående er, at den videnskabelige værdirelativisme er et særdeles relativt fænomen, der ikke indeholder noget postulat om et fundamentalt skel mellem beskrivelse og vurdering i menneskets liv. Den indeholder ingen postulater om menneskets ontologiske vilkår, og rigtigt anvendt spalter den aldeles ikke "det dynamiske, virkeligheden, i to hver for sig

-
- 1) At en større formalisering er mulig inden for det videnskabelige sprog opfatter jeg som en parallel til Hans Henrik Bruuns hævde af "sætninger i uniform", som netop muliggør sontringens opretholdelse, jfr. *Politica* nr. 2, 1968.
  - 2) At man, som det jo er nogenlunde generelt anerkendt, ikke kan fastholde sondringen mellem vurderende og beskrivende udsagn i praksis, jfr. ovenfor refererede modifikation af den videnskabelige værdirelativisme, kan skyldes, at man ikke kan holde det videnskabelige sprog adskilt fra dagligsprog (hvilket jeg heller ikke mener, man generelt bør). Det er et særligt spørgsmål, om den her omtalte formalisering kan gennemføres og er gennemført inden for den videnskabelige sprogbrug. Finks sidste artikel i *Politica* nr. 1, 1969, læser jeg som en anfægtelse af dette. Den egentlige diskussion herom vil imidlertid, så vidt jeg kan se, angå spørgsmålene om, hvad videnskabelig metode er, og om den brechtske metode med rette kan opfattes som den eneste eller egentlige videnskabelige. Det vil føre for vidt at tage dette op i denne forbindelse.

lige afdøde verdener", tingenes og de tingsliggjorte værdiers, således som Karen Helveg Petersen påstår det. Den udelukker ikke eksistensen af "faktiske forbindelser mellem er og bør" ¹⁾, blot man holder sig til den videnskabelige metode. Den udelukker heller ikke beskæftigelse med menneskets ontologiske vilkår, blot falder dette, hvis man ikke holder sig til den videnskabelige metode, ind under begrebet politisk filosofi. Dens postulat i relation hertil er blot, at resultater, man måtte komme frem til ad denne vej, ikke har den videnskabelige art, autoritet og sikkerhed, som de resultater, man er kommet frem til via den videnskabelige metode.

3. Den videnskabelige værdirelativismes berettigelse som en kritisk position.

Man kan spørge, hvorfor der er grund til at opretholde den videnskabelige værdirelativisme, når dens gyldighedsområde er så forholdsvis begrænset. Den fundamentale begrundelse må naturligvis være opfattelsens sandhed som en korrekt konsekvens af den videnskabelige metode. Men en grund til at tillægge den videnskabelige værdirelativisme en vis vægt er, at den kan være fundament for en kritisk position over for misbrug af videnskabelighedsbegrebet. Det er værd at understrege, at den jo netop er ment som sådan af Arnold Brecht, nemlig som en afvisning af dem, der vil postulere vurderinger med absolut gyldighed og videnskabelig bindende kraft. Den afviser ikke de absolutte vurderingers mulige gyldighed, men at man ved den videnskabelige (empiriske) metode skulle kunne fastslå deres absolutte gyldighed. Adjektivet videnskabelig er ikke noget, man kan hæfte på sin viden, uden den er underkastet visse former for kontrollerbarhed. Dette, vil jeg mene, er ganske vigtigt i en tid, hvor samfundet og måske også mange videnskabsmænds egen opfattelse er præget af videnskabelighedsideologi og - (over)tro.

Lige så vigtigt - og i den aktuelle situation måske vigtigere - er det, at den videnskabelige værdirelativisme plus den accepterede modifikation (at vurderende og beskrivende udsagn ikke lader sig adskille) udgør en basis for kritik over for de videnskabsmænd, der mener alligevel at kunne drive objektiv videnskab, eller at selve det, at de driver videnskab, er tilstrækkelig legitimering for, hvad de foretager sig og dets konsekvenser. Konsekvensen af den videnskabelige værdirelativisme er, vil jeg mene, at man hverken kan undgå den empiriske eller den etiske problematik. Det er mit væsentligste motiv til at tillægge den stor betydning for den politiske videnskab!

---

1) Jfr. Brechts kapitel IX: "Factual, not Logical, Links Between Is and Ought", Political Theory, Princeton, New Jersey, 1959, p. 367 ff.

Det må for klarhedens skyld tilføjes, at den videnskabelige værdirelativisme naturligvis ikke er hverken en kausalteori eller en værditeori, og at den ingenlunde erstatter dette sidste eller erstatter, hvad Brecht kalder politisk filosofi. Det betyder også, at ovenstående i forhold til Karen Helveg Petersens argumentation væsentligst er en afvisning af hendes opfattelse af og dermed angreb på den videnskabelige værdirelativisme. I det følgende vil jeg søge at give en mere substantiel beskrivelse af nogle grundproblemer ved studiet af politik, som også skulle udgøre et svar til Karen Helveg Petersen.

II. Værdier og subjektivitet

I sin artikel stiller Karen Helveg Petersen mig i et "dilemma" ved at spørge, om en bestemt udtalelse har karakter af "værdi". Mit svar vil være en anerkendelse af, at der foreligger et dilemma eller en modsigelse i den mod positivismen orienterede politologiske holdning til værdierne, men at Karen Helveg Petersen i høj grad selv er bundet af dette dilemma, således at hvad hun foreslår nok tildels mangler, men dels ikke er nogen løsning på problemerne, dels i sig selv er kritisabelt. Til slut antyder jeg den opfattelse, jeg mener, bør være den helt afgørende, videnskabens bundethed til det etiske. Allerførst vil jeg dog kommentere det konkrete eksempel.

Når jeg (vi) i oplægget "Værdirelativisme - også i praksis?" hævdede, at "værdiopfattelsernes konfrontation må foregå 'på lige fod' ", var det vendt imod den efter min mening fejlagtige opfattelse af videnskabelighed, at den per se kvalificerer til at vurdere bedre end andre. Derimod var det ingenlunde udtryk for en "egalitær" påstand om, at "alle vurderinger er subjektive og derfor lige gode", en opfattelse, jeg absolut tager afstand fra. Der er i høj grad nogle, der vurderer bedre end andre, men om de gør det afgøres blot ikke af, om de er videnskabsmænd, slet ikke når dette begreb opfattes så snævert som på vort institut, hvor det principielt er lig rollen som udøver af den videnskabelige metode. Pointen i påstanden var for så vidt, at den hviler på et af andre anerkendt videnskabsbegreb, hvilket i hvert fald må forhindre de, der anerkender dette, i at afvise opfattelsen som min og kun min privatsubjektive opfattelse. Principielt kunne jeg hævde, at jeg slet ikke har givet udtryk for min egen opfattelse, men bare anvendt den kritiske metode, der består i at ræsonnere ud fra andres forudsætninger, hvilket ikke stiller mig, men de, der forholder sig inkonsekvente i forhold til deres forudsætning, i et dilemma, (hvilket jeg håber, de erkender). Jeg vil dog også selv hæfte for den værdiladning, der er i udtalelsen. Spørgsmålet, der skal diskuteres i det følgende, er dog ikke udtalelsens indhold, men dens karakter som "værdi" og dermed hele spørgsmålet om, hvad man mener med værdier.

Dilemmaet omkring udtalelsen - og for så vidt for ethvert værdiladet udsagn - opstår, således som jeg (velvilligt) fortolker Karen Helveg Petersens beskrivelse, ved at man stillet over for spørgsmålet om, hvorvidt det drejer sig om en "værdi", enten må acceptere den pågældende værdi som subjektiv og dermed acceptere, at den kan afvises med henvisning til andre subjektive værdier, eller bliver nødt til at nægte påstandens selvstændige værdikarakter og dermed blot udskyder værdiproblemet til en diskussion om en anden påstand, osv. Jeg er ganske enig med hende i, at et sådant dilemma føler mange, at de befinder sig i, med tilsvarende konsekvenser, nemlig at "værdiproblemet" netop bliver et problem, fordi det enten er en pinagtig undvigelse, der gør problemet endnu mere belastende i fremtiden, eller en pinagtig subjektiv "tilståelse". Dette er lammende, fejlagtigt og bør bekæmpes. Men hvor er fejlen, og hvad bør man gøre?

Karen Helveg Petersens konklusion er, som jeg forstår det, at vi skal opgive talen om værdier ¹⁾ og i stedet beskæftige os med vore egne ideers afhængighed af samfundet og andet samt de vigtige spørgsmål om, hvad det gode samfund er, osv. Jeg er ganske enig med hende i, at vi skal opgive talen om værdier som noget tingsliggjort. Den er pinagtig og viser, hvor usikkert og "standortgebunden" man står over for det, man ellers hævder, al politik drejer sig om. Men vi kan ikke komme bort fra at bruge udtrykket værdier eller udtryk, der svarer hertil, om noget relativt og erkendeligt uden for os selv, fordi der i så fald ville være fænomener, der ville mangle betegnelser. Ligegyldigt hvor meget vi dykker ned i vore egne opfattelser, så er der det forhold tilbage, at andre har meninger om samfundets indretning og ledetråde for deres adfærd, som vi må være i stand til at beskrive, hvis vi vil beskæftige os med samfund og politik. Man kan, vil jeg hævde, slet ikke forstå politik uden begreber til at karakterisere netop sådanne fænomener.

Fejlen i ovenfor skildrede dilemma er, at en hel- eller halv-positivistisk opfattelse af værdierne ligger bag. At hævde en værdi er imidlertid ikke et blot følelsesmæssigt udtryk uden kognitiv mening, og ydermere er det interessante ved sådanne påstande slet ikke, som positiverne mener, om de har kognitiv mening, men en hel masse andet, f.eks. om de er rigtige, hvornår og for hvem, hvordan de forholder sig til virkeligheden og til andre værdiudsagn osv. Det er alt sammen noget, der kan og - som jeg tidligere har hævdet - bør diskuteres, også af videnskabsmænd. Vi må tage afstand fra tabuer angående værdi-diskussioner, herunder deres adskillelse fra spørgsmål om, hvordan forholdene er (thi vi vurderer jo ud fra vore erfaringer og bliver moralske, når forholdene ikke er, som de bør være).

---

1) "Det er 'værdirelativismens' egen problemformulering, der er umulig". Jeg vil mene, at det er "egalismen", der er forkert, men at den videnskabelige værdirelativisme ikke har andet at gøre med dette, end at den berettiget benægter, at værdiudsagn kan være absolut gyldige alene i kraft af videnskabeligt gyldige (ITK-) påstande om, hvordan forholdene er.

Jeg vil således påstå, at jeg kan fremføre mange gode og på erfaring grundede argumenter for min ovennævnte vurdering, men skal undlade det her. Vi må også tage kraftigt afstand fra den demoraliserende "egalisme", der påstår, at alle værdiudsagn i sidste instans er lige gyldige (i praksis ligegyldige), fordi de er subjektive. Angående det sidste rejser der sig dog et spørgsmål, der gør, at jeg på dette punkt tager afstand fra en tendens i Karen Helveg Petersens opfattelse til at benægte vurderingers subjektivitet.

Fejlen ved "egalismen" er ikke, at den opfatter værdier som subjektive, men at den opfatter dem som kun subjektive, og at den i øvrigt nægter at tage subjekterne, individerne, alvorligt. Løsningen er da heller ikke, at man skal påstå, at værdierne er "objektive", men at man skal acceptere og "udbygge" subjektiviteten, så den kommer bort fra det tilfældige og (tit pinligt) private i retning af det almene, som udspringer af det faktum, at vi alle er mennesker og dermed subjekter. Det er efter min mening en livsbetingelse også for den politiske videnskab at anerkende dette.

Det er vigtigt at få anerkendt etik og moral som noget mere fundamentalt end videnskab. Videnskaben er som formålsrettet bundet af moral, såvel som den qua historisk er bundet til at virke i den situation, den er i, og videnskabsmanden er naturligvis ligesom alle andre bundet til at være et subjektivt menneske. Nogle vil gøre videnskaben umenneskelig, og andre vil gøre det at være menneske videnskabeligt, begge dele er fejlagtig videnskabsideologi. Over for denne henholdsvis hel- eller halv-positivistiske eller supersubjektivistiske videnskabelighedsdyrkelse (jfr. specielt Karen Helveg Petersens svulstige deklamation af videnskabens oprindelse i frihed) vil jeg - ganske uvidenskabeligt - opfordre til "værdifuld videnskabsrelativisme" (!), der sætter spørgsmålet, hvad vi bør beskæftige os med videnskabeligt, i centrum.

III. Hvad er politik?

Om der er grund til at have en særskilt politisk videnskab, og hvordan denne i givet fald skal udformes, må naturligvis afhænge af, hvad politik er, og arten af problemer i studiet af politik må naturligvis følge heraf. Det følgende vil være en temmelig overfladisk skitse af en opfattelse af politik, der befinder sig på grænsen mellem det banale og det fundamentale. Det er vigtigt, tror jeg, at nærme sig definitionen af politik ad denne vej for at undgå definatorisk ordkløveri.

I alle samfund træffes der (således som jeg opfatter det) visse afgørelser angående samfundets organisation og indretning, der mere eller mindre direkte angår menneskene i det pågældende samfund. Disse ledende eller dirigerende afgørelser kan man kalde de politiske afgørelser. Jeg vil tvivle på, at man overhovedet kan forstå et samfund uden at antage eksistensen af sådanne afgørelser,

og vil man forstå mennesker som samfundsindivider, bliver man nødt til at beskæftige sig med de afgørelser, der ligger uden for de pågældende mennesker, men som i større eller mindre grad har indflydelse på deres liv. Afgørelserne har indflydelse på, hvorledes menneskene lever sammen, hvilke former for adfærd, der udfoldes inden for samfundet, i hvilken grad menneskene i samfundet får deres behov tilfredsstillet, og måske også i sidste instans for, hvordan hvert enkelt menneskes liv lykkes. Undertiden er indflydelsen åbenbar og et spørgsmål om liv og død, undertiden er indflydelsen skjult og ikke til at konstatere for den enkelte. Men at der findes sådanne "politiske" afgørelser er karakteristisk ikke blot for simple, uudviklede samfund, men også for overordentlig komplekse, moderne industrisamfund, selv om afgørelsernes karakter naturligvis afhænger af samfundet og kan være vanskelige at identificere.

Den anden side af samme grundopfattelse er, at der i alle samfund træffes afgørelser af mennesker - mere eller mindre bevidst og af mange eller få - angående samfundenes organisation og menneskenes liv i dem. Disse mennesker har i større eller mindre udstrækning mulighed for at dirigere samfundslivet formålsbestemt. I hvilken grad de har mulighed herfor, og hvilke formål de har, afhænger af samfundets karakter, men i alle menneskelige samfund findes der mennesker med i hvert fald et minimum af styringsmulighed for samfundets videre udvikling.

Disse forhold er, håber jeg, ikke revolutionerende for nogen. Tværtimod vil jeg mene, at det er en meget traditionel, banal, men også fundamental opfattelse af, hvad politik er. Der er, som jeg vil skildre det i afsnit IV, en vigtig tanke at føje hertil, men først vil jeg sætte ovenstående i relation til det mere faglige studium af politik.

Forholder det sig som beskrevet ovenfor, betyder det, at studiet af politik må rette sig mod så at sige to sider af de politiske afgørelser, dels hvilke de er, og hvilke konsekvenser de har for menneskene i samfundet, dels hvorledes de bliver til. Det sidste, de handlinger, der fører frem til de politiske afgørelser, kan man kalde den politiske beslutningsproces i det pågældende samfund, idet studiet af dem må angå ikke blot disse handlingers karakter, men også de forhold, der i større eller mindre udstrækning og på forskellig måde er bestemmende for handlingerne. At studere denne beslutningsproces og især partielle elementer af denne i visse samfund er jo et vigtigt område for statskundskaben allerede. Der er for så vidt intet revolutionerende i det her udtrykte. Den første side af de politiske afgørelser, deres indflydelse på menneskenes samfundsliv, er derimod nok en mere, men absolut ikke fuldstændigt negligeret del af studiet af politik.

Ovenstående opfattelse indeholder, at det er muligt - i større eller mindre grad - for i hvert fald visse mennesker at have indflydelse på samfundets udvikling ud fra en formålsrettet opfattelse. Det betyder, at man må forstå denne formålsrettethed og dens grad af indflydelse for at forstå politik. Endvidere kan og vil studiet af politik (eventuelt den politiske videnskab), da det foregår i et samfund, bidrage til denne formålsrettethed. Forestillinger om f.eks. det

gode (men også om det onde!) samfund er på en gang objekt for de, der studerer politik, og et muligt resultat af deres studier.

Det er værd at understrege, at de, der arbejder for en formålsbestemt styring af samfundet, nødvendigvis må beskæftige sig med de to sider af de politiske afgørelser, omend ikke nødvendigvis med samme perspektiv og nøjagtighed som en (evt.) politisk videnskab. Forestillingen om det gode samfund må nødvendigvis hvile ikke alene på en forestilling om det gode liv, men også på en viden om, hvordan de politiske afgørelser påvirker menneskenes liv ¹⁾. Derfra stammer også det utvivlsomt sande, at selv om man ingen politisk videnskab har, vil studiet af politik alligevel være essentielt og eksistere. Det er simpelthen nødvendigt for at menneskelige afgørelser kan være medbestemmende for samfundets udvikling.

Hvad er da politik efter den ovenstående opfattelse? Uden at ville lægge mig fast på det definatoriske, vil jeg pege på parallellen til den eastonske definition af politik. De politiske afgørelser kan beskrives som "den autoritative fordeling af værdierne med gyldighed for et samfund", hvis man undgår den tingsliggørelse, der ligger i "værdifordeling", og fortolker værdibegrebet bredt, som f.eks. subjektive (internaliserede) retningslinier for menneskelig adfærd ²⁾, samt fortolker begrebet autoritativt bredt i retning af indflydelse. Om denne fortolkning af Eastons definition er rimelig, eller om det eventuelt er ovenstående karakteristik af politik som et samfundsfænomen, der skal strammes, er spørgsmål, man kan og bør diskutere, men det er ikke afgørende på dette sted. Det vigtige er at fremføre en opfattelse af politik, der berettiger studiet af politik. At en opfattelse af politik ligger bag den eastonske definition, og at den for så vidt kan siges at have en række forudsætninger, kan ikke forarge mig på samme måde, som det forarger Karen Helveg Petersen. Jeg ville være mere forarget, hvis definitionen ikke netop søgte at forudsætte - politik!

Ovenstående skulle også være et svar til en del af Erik Nordahl Svendsens argumentation, nemlig hovedtanken at den eastonske definition hører en partiel ideologi til og derfor må kasseres ³⁾. Jeg er enig med Nordahl i

---

1) "Vi kan gå fra politik til etik, men ikke fra etik til politik. Ethiske ideer kan kritisere dårlig politisk praksis og teori og inspirere til en bedre, men politisk praksis og teori kan ikke udledes af etiske ideer", K.E. Løgstrop, *Politica* nr. 1, 1969, p. 26.

2) Jfr. p.

3) Jeg er umiddelbart enig i Nordahls kritik af autoritetsbegrebets snæverhed, men mener dog ikke, at det uden videre lader sig erstatte af magt-begrebet, se *Politica* nr. 3, 1968, p. 10.

hans angreb på den særdeles snævre og kulturbundne opfattelse af politik, som findes f.eks. i liberalismen, og enig med ham i, at idéhistorien kan hjælpe os til at se, at den ikke er generel. Men det samme mener jeg ikke gælder ovenstående opfattelse, der, mener jeg, netop bestyrkes af idéhistorien, socialantropologien og - ikke mindst - af den politiske videnskab.

IV. Det fungerende, selvregulerende politiske system som del af en kritisk politisk videnskabs generelle konfliktmodel.

Som det blev nævnt ovenfor, er der en tilføjelse til ovenstående opfattelse af, hvad politik er, der efter min mening er ganske afgørende for, hvordan man skal studere politik. Udover det forhold, at menneskene i et samfund ved at få indflydelse på de politiske afgørelser kan være med til at bestemme, hvad disse vil gå ud på, og dermed med til at bestemme forholdene for dem selv og andre - en mulighed der gør, at de kan forbedre samfundet i retning af det gode samfund, eller at de sagt anderledes er med til at skabe deres egen historie - så eksisterer der den mulighed, at der også ved de politiske afgørelser bestemmes, hvem der fremtidigt skal have indflydelse på de politiske afgørelser. Det politiske system er ikke noget fast etableret i samfundet, men er i stand til at påvirke sig selv. Man kan sige, det har feed-back, at det er selvregulerende, eller blot at det til en vis grad kan løsrive sig fra sine eksterne forudsætninger og udvise en adfærd, der i forhold til disse er udestimeret. At forstå de politiske systemer som sådan mere eller mindre selvregulerende mekanismer er, vil jeg mene, fundamentalt for forståelsen af politisk liv.

Man kan yderligere opstille den hypotese, at politiske systemer er, hvad man inden for kybernetikken kalder servodynamiske systemer, dvs. systemer, der ved at regulere deres egen adfærd, opretholder visse tilstande eller funktioner. Det er David Eastons dristige hypotese, at politiske systemer opfører sig på en sådan måde, at de altid vil tendere imod at opretholde deres egen eksistens. Om dette er rigtigt, og hvad en sådan tanke kan hjælpe os til at forklare, skal jeg ikke gå ind på her. Selv hvis Easton har uret eller kun delvis ret, forbliver der dog den opfattelse tilbage, der går ud på, at politiske systemer er selvregulerende systemer, der kan studeres ud fra den måde, hvorpå de fungerer. Eller, for at være mere præcis, at politik kan opfattes som læren om styring og kontrol af menneskelig adfærd i overordentlig komplekse, dynamiske sociale systemer, hvor udgangspunktet for studiet er en opfattelse af systemets funktionsmåde og selvregulerende funktioner. Denne tanke er farlig, men ikke af den grund urigtig, og bør derfor give anledning til overvejelser med hensyn til dens anvendelse.

Politiske forhold kan forklares og bliver forklaret ud fra en sådan funktionel opfattelse af, hvad politik er, og hvordan forholdene er i politik. Hvis det politiske systems mål er at opretholde dets egen eksistens, kan man ved en ren funktionalistisk betragtningsmåde aflede undermål, der gør visse handlinger "hensigtsmæssige" og for så vidt legitimerer dem i forhold til det politiske system, det politiske styre eller eventuelt nødvendigheden af, at der styres politisk, og af at det politiske system fungerer (anti-anarkisme). Det skal understreges, at sådanne funktionelle forklaringer i høj grad kan være i overensstemmelse med virkeligheden, og jeg vil betvivle at man kan forklare den faktiske politiske adfærd bedre ud fra andre opfattelser.

Hvad er konsekvenserne af en sådan opfattelse af politiske systemers funktionsmåde? De er, at den politologiske forklaring bliver funktionel og ahistorisk. De er desuden, at den politiske videnskab i anvendelsen af sådanne forklaringer bliver en moderniseret form for machiavellisme i egentlig forstand. Machiavellis forklaringer af politik og anvisninger til fyrsten var jo netop bestemt af den grundlæggende præmis, at fyrsten skulle opretholde magten. Denne statsnødvendighed for Machiavelli svarer til en mere moderne teori om systemets overlevelse, begge dele kan danne basis for en ren kausal videnskab, der er karakteriseret ved den form for realisme, der ikke lægger vægt på moralske hensyn i øvrigt, men forsvarer forudsætningen om systemets nødvendige eksistensfortsættelse.

Konsekvensen af dette for studiet af politik er ikke, at man bør nægte at beskæftige sig med de politiske systemers funktionsmåde. At tro, at man over for faktisk fungerende politiske systemer, kan hævde en kritisk videnskab, der skal beskæftige sig med, hvordan det gode samfund er uden at kunne forklare de politiske systemer netop som fungerende systemer, er naivt, så meget mere som man for at tænke sig det gode samfund også må forstå dette som et fungerende samfund. Derfor er ovennævnte amoralske (og i sidste instans umoralske) forståelsesmåde og for så vidt også en sådan politisk videnskab uomgængelig. Konsekvensen bør i stedet være, at man accepterer også en sådan politisk videnskab, men samtidig helt fastholder denne som bundet moralsk og historisk.

Det, jeg foreslår, kan kaldes en generel konfliktmodel. At politiske begivenheder kan være konsekvenser af politiske systemer, der fungerer efter bestemte love, eventuelt sådanne der ultimativt går ud på at opretholde systemets eksistens, kan særdeles let virke over for menneskene i direkte konflikt med de betingelser og funktionsvaretagelser, der er nødvendige for et godt liv for de enkelte mennesker, måske for menneskenes liv overhovedet. Vor inhumane verdenshistorie og verdenssituationen nu vidner tilstrækkeligt herom. Machiavelli og de teoretikere ikke mindst inden for den internationale politik, der har fortsat hans teorier, har ikke ladet sig binde af fundamentale moralske hensyn i denne konflikt mellem individer og politiske systemer, men det må vi

gøre for at undgå at få en perverteret videnskab. Den nuværende samfundssituation i Danmark og andre steder, hvor det flyver i luften med mere og især mindre løse påstande om, hvordan "systemet" virker, skulle imidlertid få os til at stå fast også på den opgave at få indsigt i, hvorledes de overordentlig komplekse, dynamiske sociale systemer styres og kontrolleres. Først ved accept af dette og accept af dette som led i en konfliktmodel kan vi få en politisk videnskab, der kan forklare umenneskeligheden i politik uden at gøre sig til talsmand for den.

Konklusionen af dette er, at den politiske videnskab har en berettigelse, men samtidig at det er fatalt, hvis den bryder eller negligerer sin historiske, samfundsmæssige og moralske forankring. Vi skal fastholde vor moralske kritik af politiske forhold, men også forklare, hvorfor disse kritisable forhold opstår. Den politiske videnskabs opgave er kritisk at pege på de områder, hvor det, der faktisk er, ikke er, som det bør være, samt at forklare dette. Derved bliver den en kritisk videnskab, men en kritisk videnskab, der kan skabe forbedringer, og hverken en kimære, et kritikløst forsvar for de eksisterende politiske systemers funktioner eller en kritik, der netop i forhold til samfundet gør sig selv indsigtløs.